

(E)
Pam. 2

Zuid-Afrikaansche Vlugschriften.

No. 11.

PRIJS 10 CENTS.

Een studie in Proclamaties

DOOR

FREDERIK ROMPEL.

ROM

DORDRECHT.
CORNs. MORKS Cz.
1901.

79-11967

Africana-Kamer

Pam. 2

79/11967

ROM

UNIVERSITEITSBIBLIOTEK
STELLENBOSCH

Uit die nagelate boekery
van

LUDWIG WYBREN HIEMSTRA

B.A. (Pret.) M.A. (U.K.) Ph.D. h.c. (U.O.V.S.)

3-7-1897—12.7.1978

Joernalis, Taalkundige,
Leksikograaf, bouer van
die Afrikaanse taal

Is verschenen by

Dordrecht

Portretten

Een stukje

Trouw blijven door Dr. A. J. Th. Jonker.

Één uit velen.

Slot-Overzicht.

Prijs 50 Cents.

4/6

Een studie in Proclamaties

DOOR

FREDERIK ROMPEL.

DORDRECHT,
CORNs. MORKS Cz.
1901.

En studie in Proclamares

BERNARD H. HORN

Een studie in Proclamaties.

Engeland's krijgskundigen zijn gebleken niet opgewassen te zijn tegen de zware taak, die hen in Zuid-Afrika wachtte.

Engeland's politici hebben zich even onbekwaam getoond

De bevelvoerders hebben met groote woorden geschermd, die zij nooit waar hebben kunnen maken.

De politici hebben bedreigingen gebruikt, die zij nooit hebben kunnen ten uitvoer leggen, dan alleen wanneer zij vrouwen en kinderen, afwezigen of weerloozen golden.

De beschuldiging is ernstig, doch volkomen gegrond en gemakkelijk te staven.

Ik wil niet herinneren aan de opgeschroefde belofte van Generaal Buller, bij zijn vertrek naar Zuid-Afrika, om, binnen zes weken na aankomst op het oorlogsterrein, te Johannesburg te zullen wezen.

Ik wil niet wijzen op de opgeschroefde telegrammen van Lord Roberts, die het ineenvallen van het Vrijstaatsche verzet reeds voorspelde bij de overgave van Generaal Cronjé.

Ik wil geen aanhalingen doen uit de artikelen van bekende Britsche Generaals over den vermoedelijken duur van den oorlog, aanhalingen die, met de huidige feiten voor oogen, een zeer humoristische lezing zouden vormen.

Al deze feiten zijn bekend.

Doch waar ik op wil wijzen is op het bespottelijke der dreig-politiek van Engeland's regeering tegenover de Boeren, op het laffe om alleen deze dreig-politiek te durven uitvoeren wanneer zij weerloozen geldt.

Het aantal proclamaties die de Engelsche Opperbevelhebbers hebben uitgevaardigd sedert Lord Roberts den Vrijstaat binnentrok, is zeer achtenswaardig. De bekende proclamatie van den 6en Augustus, waarbij de Officieren der Boeren gedreigd worden met levenslange verbanning indien zij zich niet vóór den 15en September hadden overgegeven is No. 57.

Al deze proclamaties vormen in de kracht harer bedreigingen een op- en afgaande reeks. Bij No. 57 zijn wij echter nog niet terug bij No. 1. Doch wellicht komt dit nog.

In Februari 1900 vaardigde Lord Roberts de eerste proclamatie uit die o. m. het volgende beloofde:

„Daar de Britsche troepen onder mijn bevel den Oranje-Vrijstaat zijn binnentrokken, waarschuw ik alle burgers om zich te onthouden van verdere vijandelijkheid tegen H. M's regeering en de troepen onder mijn bevel, en ik neem op mij allen die zich aldus zullen onthouden en die bevonden zullen worden thuis te zijn gebleven en rustig hun gewone bezigheid voort te zetten, niet te laten lijden in hun persoon of eigendom omdat zij, gehoorzamende aan het bevel hunner regeering, de wapenen hadden opgenomen. Zij echter, die de legermacht onder mijn bevel zullen weerstaan of den vijand inlichtingen of

voorraden zullen verschaffen, zullen overeenkomstig de oorlogsgebruiken behandeld worden”.

Deze eerste proclamatie is zeer duidelijk. Zij vormt de onderste trede der opgaande reeks en dreigt in zeer algemeene bewoordingen.

Den 15en Maart werd Lord Roberts' toon reeds minder zoetsappig. Toen verklaarde hij als volgt:

„Allen burgers die geen voornaam aandeel in de politiek die tot dezen oorlog geleid heeft, genomen hebben . . . of een macht der republiek hebben aangevoerd, of van Britsche onderdanen gecommandeerd of geweld gebruikt hebben tegenover Britsche onderdanen, en die gewillig zijn onmiddelijk hun wapenen neer te leggen en zich onder eede te verbinden zich te onthouden van verdere deelname aan den oorlog, zullen passen worden gegeven om naar hun woonsteden terug te keeren en zij zullen niet krijgsgevangen worden gemaakt, noch zal hun eigendom hun worden ontnomen.”

Bevat de eerste proclamatie de belofte om ieder, zonder onderscheid, ongemoeid te laten die de wapenen neerlegt, deze tweede sluit reeds duidelijk politieke personen, officieren enz. uit en spreekt reeds in onduidelijke bewoordingen van verbeurd-verklaring van goederen.

Den 31en Mei stegen de Engelschen weer een trede hooger, Lord Roberts vaardigde toen een proclamatie uit waarin hij aan de inwoners der Z. A. R. dezelfde waarborgen bood als hij in zijn proclamatie van Maart den Vrijstaters had toegezegd. Maar een ernstige bedreiging werd hier geuit in de volgende bewoordingen:

„Indien echter, moedwillig schade wordt gedaan aan eigendom, zullen niet alleen de werkelijke bedrjvers van zulke handelingen en allen die direct of indirect er aan medeplichtig zijn, onderhevig zijn aan de zwaarste straf in persoon en eigendom, doch het eigendom van alle personen, hetzij gezaghebbend of niet, die zullen hebben toegelaten of niet alles hebben gedaan om zulke moedwillige schadeberokkening te beletten, zal kunnen worden geconfisceerd en verwoest.”

In vergelijking met Maart werd het optreden der Engelschen dus reeds heel wat krasser; toch mag worden aangenomen dat, hier alleen nog maar met straffen werden gedreigd zij van wie eenig bewijs voorhanden was dat zij deel hadden genomen of medeplichtig waren aan het verwoesten van eigendom. Een maand verder werd geen bewijs van medeplichtigheid meer gevorderd. Den 16en Juni werd een proclamatie uitgevaardigd krachtens welke de voorname inwoners gezamentlijk en afzonderlijk verantwoordelijk werden gesteld voor alle schade aan spoorwegen, telegraaflijnen of openbare gebouwen in hun district of stad berokkend. De voorname inwoners zouden krijgsgevangen worden gemaakt en hun huizen zouden worden afgebrand. Bij proclamatie van 19 Juni werd vervolgens nog een boete gesteld van 2 Sh. 6 d. per morgen op de hoeven van zoodanige personen, en bovendien zouden de kosten van het herstel der schade op hen worden verhaald.

Hier mag worden aangestipt dat enkele plaatsen in den Vrijstaat geen 2 sh. 6 d. per morgen waard zijn, zoodat

het invorderen der boete in zulk een geval gelijk stond met de verbeurd-verklaring der plaats.

Deze bedreiging was natuurlijk gemakkelijk uit te voeren omdat de eigenaren der plaatsen of den neutraliteitseed hadden afgelegd en dus weerloos waren, of nog mede vochten en dus tot de afwezigen behoorden.

Doch deze maatregel was nog niet voldoende. De Boeren die nog te velde waren, lieten zich door proclamaties niet afhouden van de rechtmatige verdediging van hun vrijheid en hun vaderland. Snel achter elkander maakte Generaal De Wet een trein buit te Roodewal, vernielde een spoorbrug in aanleg over de Zandrivicr, en brak de lijn ten zuiden van Kroonstad over een grooten afstand op. Dit deed de woede der Engelschen tot het toppunt stijgen. In Juni bereikte de Britsche regeering dan ook de uiterste grens harer bedreigingen. Verder kon zij niet gaan en het noodzakelijk gevolg was dat de afdalende reeks begon.

In Juni werd een aantal Vrijstaters krachtens de proclamatie van den 19en dier maand bevolen plaats te nemen in de treinen die reden over het noordelijk gedeelte der hoofdlijn, dat het meest van de aanvallen der Boeren te lijden had.

In Juni werd het eerste bevel tot het verbranden van hoeven in den Vrijstaat uitgevaardigd, zooals blijkt uit een lijst van 38 namen van personen wier plaatsen „in verband met het vernielen van eigendom, spoorlijnen, enz.” op bevel van Lord Roberts zouden worden platgebrand. De eenige misdaad in de oogen der Britsche overheid was dat zij De Wet en zijn mannen niet hadden belet

hun verwoestingswerk uit te voeren, een onmogelijke taak waar duizende Engelsche soldaten het den Vrijstaatschen Generaal niet konden verhinderen.

Den 7en Juni ten slotte, werden de dappere Vrijstaters die nog te velde waren, en zich niet vóór den 15en zouden hebben overgegeven, bedreigd als rebellen te zullen worden behandeld wanneer zij de vijand in handen vielen; dus te zullen worden doodgeschoten, opgehangen of gekerkerd.

Het afbranden van onverdedigde hoeven, het laten rijden op treinen, die konden worden aangevallen, van weerlooze personen, dit alles konden de Engelschen doen; doch het doodschieten van krijgsgevangenen ging moeilijker; want de Boeren zouden zeker hetzelfde doen en nog steeds viel hun, helaas voor de Britten, menig Tommy in handen.

Zoodra dus de Boer bedreigd werd met een maatregel die hem tot weerwraak zou kunnen nopen, liet de dappere Brit het bij het woord.

Het is voorzeker niet noodig hier te wijzen op de brandstichtingstochten gedurende maanden en maanden door de Britsche colonnes ondernomen; doch wel is het van belang er aan te herinneren, dat Minister Brodrick eerst openlijk in het Huis der Gemeenten heeft verklaard, dat aan deze verwoestingspolitiek een einde was gemaakt nadat de Vrijstaters in de Kaapkolonie waren gevallen en daar hun bedreiging ten uitvoer hadden gebracht, dat zij wraak zouden nemen over het afbranden der hoeven in hun land.

Voor het oog om oog en tand om tand, waartoe Enge-

land den tergensmoeden Boer gedwongen heeft, zijn de Britsche Ministers bevroesd; want een Boer is een man van zijn woord.

Toen nu al deze bedreigingen niet hielpen, begonnen de Engelschen fijn wreede middelen te bedenken om de Burgers die zoo standvastig in het veld bleven, te dwingen hun wapenen neer te leggen.

Vrouw en kinderen aan wie de Boer zoo innig gehecht is, moesten worden gefolterd, dan zou de man en vader ten slotte wel smeeken: „om Gods wil, houdt op; hjer mijn wapen”.

Het eerste dokument dat van deze afschuwelijke foltering getuigt, is gedagteekend 9 Juli 1900, dus slechts zeven dagen na het verstrijken der beruchte Juni-maand, en luidde als volgt:

V. R.

Openbare kennisgeving.

Ter inlichting wordt hierbij kennis gegeven dat, tenzij de mannen op het oogenblik op kommando en behoorende tot gezinnen in de stad en het distrikt Krugersdorp zich overgeven en hun wapenen aan de Imperiale autoriteiten vóór den 20en Juli ter hand stellen, al hun eigendommen zullen worden verbeurd verklaard en hun gezinnen hulpbehoevend en dakloos in het veld zullen worden gejaagd.

Op last

G. H. M. RITCHIE,

Kapt. K. Horse, Dist. Supt. Politie.

KRUGERSDORP, 9 Juli 1900.

Deze officiële kennisgeving echter werd na zeven dagen

herroepen en vervangen door een andere, waarbij alleen werd bedreigd met verbeurdverklaring van alle vee en voorraden. Blijkbaar wilde dus de Engelsche regeering niet zulk een schandelijk officiëel bewijs altijd te haren laste hebben. Beter vond zij het deze praktijken in het geniep te volgen en zonder „openbare kennisgeving” werden voortaan briefjes van dezelfde strekking aan de verschillende kommandanten en veldkornetten gezonden en de onmenselijke bedreiging werd werkelijk aan de arme vrouwen en kinderen voltrokken. Het dappere Engeland dat met de wreedste proclamaties deze mannen niet tot onderwerping kon brengen, begon aan vrouwen en kinderen zijn woede te koelen.

Vele der hier bedoelde briefjes zijn bekend. Verschillende berichten van het oorlogsterrein hebben er den woorde-lijken tekst van gebracht. Mannen van onverdachte waarheidsliefde hebben deze briefjes wereldkundig gemaakt, en wie nog mocht twifelen, vindt de officieele bewijzen in de „opgave van gebouwen, verbrand in elke maand van Juni 1900 tot Januari 1901, op last van Zijne Majesteit overgelegd aan het parlement.” Telkens weer treffen wij in deze opgave onder de rubriek „redenen voor verwoesting” het „eigenaar op kommando, zoon op kommando, vader op kommando” enz. Waar zijn de vrouwen en kinderen gebleven in die maanden toen de verschrikkelijke vluchtelingenkampen nog niet waren ingericht? Generaal Jan Smuts verhaalt het in zijn bekend rapport aan President Steijn waar hij meldt dat de vrouwen en kinderen in het Rustenburg-distrikt als beesten in de kloven en bergen leefden.

Deze dreigbriefjes waren geen officiële bewijzen die de regeering konden verantwoordelijk maken. Indien zij bekend werden zou men alle schuld op den bevelvoerende officier kunnen werpen wien men zou kunnen beschuldigen zonder lastgeving gehandeld te hebben.

Hoe gretig de Chamberlain-regeering is alle bewijzen van haar schuld te verdonkeren manen, blijkt uit de nooit weersproken verzekering van den Kaapstadschen correspondent der „Morning Leader”, gevoegd bij het overleggen van Kapt. Ritchie's openbare kennisgeving, dat door de Imperiale autoriteiten belooningen werden geboden voor elk exemplaar dat aan den omloop kon onttrokken worden. (Zie „Morning Leader” van 10 Sept. 1900).

Toch werd nog eenmaal een dergelijk schandelijk staatsstuk bekend. Het was de proclamatie van Generaal Bruce Hamilton die als volgt luidde:

De stad Ventersburg is van alle voorraden ontdaan en gedeeltelijk verwoest, en de plaatsen in den omtrek zijn, wegens de herhaalde aanvallen op de spoorlijn in de buurt, afgebrand. De Boerenvrouwen en kinderen, die achtergelaten zijn, moeten bij de Boeren-Kommandanten aanzoek doen voor voedsel, die haar zullen helpen als zij ze tenminste niet van honger willen laten sterven. Geen voorraden zullen van den spoorweg naar de stad vervoerd worden.

BRUCE HAMILTON,

Generaal-Majoor.

1 November 1900.

De Engelsche regeering hield echter vol dat deze proclamatie onmiddellijk herroepen was zoodra de opper-

bevelhebber ervan had vernomen. Zij is echter in gebreke gebleven de tegen-proclamatie over te leggen.

Eén officiële verklaring door Minister Brodrick den 28en Februari 1900 in het Britsche Lagerhuis afgelegd, zal evenwel voor alle geslachten een bewijs blijven met welk een onmenselijke wreedheid deze oorlog tegen vrouwen en kinderen is gevoerd. Op den avond van dien dag verklaarde deze Minister dat door het herhaalde opbreken der spoorlijnen de aanvoer van levensmiddelen gebrekkig was en dat dan in de eerste plaats de hoeveelheid voedsel der vrouwen en kinderen van Burgers nog te velde, werd verminderd.

Deze onbeschaamde verklaring was de bevestiging van een Reuter-bericht uit Pretoria dat de vrouwen en kinderen van nog vechtende Boeren op half rantsoen waren gesteld.

Deze alleronmenselijkste maatregel is nooit bij proclamatie afgekondigd, en daarom is deze officiële erkenntenis van zoo onschatbare waarde voor de historie.

Thans is hierin tenminste verandering gekomen, maar de gewone vrouwenmartel-politiek gaat voort. Engeland weet dat de Boeren de vrouwen van hun vijand ongemoeid laten. Deze politiek zal dus nooit weerwraak vinden bij de Boeren, zooals het verbranden der hoeven.

En terwijl de legeraanvoerders dus voortgingen te trachten de manschappen die zij met verpletterde overmacht van soldaten en wapenen niet konden overwinnen, tot overgave te dwingen door hun vrouwen en kinderen als gijzelaars gevangen te nemen en te martelen, bleven de proklamaties elkander opvolgen. Het hoogste punt was

bereikt en langzamerhand begonnen de bedreigingen minder vreeselijk te worden. Erger dan doodschieten zou men reeds ook al moeielijk hebben kunnen doen en met die straf was den 15en Juni getracht de Vrijstaters bang te maken.

Den 14en Aug. werd bij proclamatie vastgesteld dat de Burgers van den Oranje Vrijstaat die den onzijdigheidseed hadden afgelegd en die dien eed op de een of andere wijze geschonden hadden, met den dood, gevangenisstraf of boete zouden gestraft worden, en om vooral geen misverstand te doen ontstaan ten opzichte der interpretatie dezer proclamatie werd den 1en Sept. bekend gemaakt dat de vroegere Burgers van den Oranje Vrijstaat tengevolge der annexatie van het grondgebied van dien staat, onderdanen van Hare Majesteit waren geworden, uitgezonderd de Burgers die voor en na de annexatie altijd op kommando waren geweest.

De rebellen van den 15en Juni werden dus officieel den 1en September rebellen-af verklaard. Zij zouden volgens deze laatste proclamatie als krijgsgevangenen worden beschouwd; terwijl tegen de onzijdigheidseedbrekers nog eens de bedreiging met den dood, gevangenis of boete werd herhaald.

Inmiddels ging het brandstichten en plunderen in de beide Republieken met opgewektheid voort. De colonnes schenen het langzamerhand als een soort afwisseling te beschouwen in het trekken en marcheeren, zoo zelfs dat Lord Roberts het den 18en November noodig oordeelde de redenen te omschrijven die een verwoesten van gebouwen in de oogen van den opperbevelhebber rechtvaardigden.

In dezen order werd uitdrukkelijk bepaald dat „het bloote feit dat een Burger op kommando afwezig was, in geen geval mocht gebruikt worden als reden om het huis af te branden.” En toch was dit sedert Juli steeds gebeurd, zooals het Witboek over het verbranden van gebouwen officieel erkent.

Wat plotseling aanleiding heeft gegeven tot deze verandering in de brandstichtings-politiek is niet te zeggen. Het kan zijn de toenemende verontwaardiging in Engeland in die dagen. Het kan zijn de ervaring dat het verbranden van iemands huis hem zeker niet meer belust maakt het kommando te verlaten. Het kan ook zijn dat in brieven van Botha en De Wet deze wijziging moet worden gezocht. Het Blauwboek waarin de briefwisseling tusschen den opperbevelhebber in Z.-A. en de Boeren-kommandanten over het verbranden van eigendommen wordt gepubliceerd, loopt slechts tot 22 Oct. 1900 en in een schrijven van den 17en Oct. 1900 eindigt Louis Botha aldus: maar zou ik gedwongen worden door Uwer Exellentie's handelwijze om tegenmaatregelen te nemen, dan zal de verantwoordelijkheid daarvan geheel bij Uwe Exellentie berusten”.

Het zou dus in verband met deze wijziging niet van belang ontbloomt zijn te weten of Louis Botha werkelijk kennis gegeven heeft dat hij zich tot deze represaille gedwongen zag.

Den 22en Sept. 1900 werd bekend gemaakt dat de Burgers die zich vrijwillig overgaven, niet uit het land zouden gezonden worden en dat zij hun vee mochten behouden, in zooverre dit niet noodig was voor de troepen.

Voor vee dat door de troepen werd gebruikt, zou worden betaald.

Bijna was Engeland hier dus teruggekeerd tot zijn eerste proclamatie; alleen mochten nu de Burgers niet naar hun plaatsen terugkeeren; doch zouden zij in kampen moeten verblijven.

Maar al deze bedreigingen, smeekingen en beloften mochten niet baten: de Boeren hielden vol. Misschien werd heel in het geheim de woede gekoeld op de gevangenen en gewonden; doch geen officiëel bewijs werd er van openbaar gemaakt. Wel werd bij elk gevecht de verhouding van het aantal gesneuvelden aan Boerenzijde tegenover het aantal gewonden steeds ongunstiger, zoodat wij reeds sedert lang gekomen zijn tot 50 pct. dooden waar de gewone verhouding berekend wordt op slechts 20 pct.; doch dit mogen geen officiëele bewijzen heeten. Alleen de behandeling der vrouwen en kinderen, der weerloozen, werd officiëel wreeder. De lezers zullen mij de schildering van dit gruwelijk lijden besparen, waarvan Miss Hobhouse o. a. zulk een eerlijk en diep-gevoeld relaas heeft gegeven in haar bekend verslag van de vrouwenkampen in Zuid-Afrika. Slechts wil ik hier nog herinneren aan Lord Roberts' maatregel om alle vrouwen en kinderen van Burgers nog te velde, uit Pretoria en Johannesburg naar de gevechtslinie der Boeren te sturen, en zijn later opgegeven plan om ook Mevrouw Kruger en Mevrouw Botha uit haar huizen naar het front te verjagen, terwijl de opperbevelhebber moest weten dat zulk een reis voor de ziekelijke tante Sanne wellicht de dood zou zijn. De President had

haar immers alleen in Pretoria achtergelaten, omdat haar door den dokter de reis streng ontzegd was.

En een jaar lang sleepte de oorlog voort, eindeloos, zelfs voor de Engelschen die voortdurend gepaaid werden met leugen-berichten aan welker waarheid ten slotte de Jingo's zelfs begonnen te twijfelen. De Jingopers riep om krasser optreden, eischte dat er een eind gemaakt zou worden aan de politiek van zachtmoedigheid. De proclamatie waarbij de Vrijstaters werden bedreigd als rebellen te zullen worden behandeld, het afbranden van huizen, omdat de eigenaren op kommando waren en alle andere maatregelen schenen vergeten. Toen vond Chamberlain de proclamatie uit waarbij de Boeren met levenslange verbanning werden bedreigd als zij zich niet voor den 15en Sept. overgaven. De Chamberlain-pers voorspelde dat deze bedreiging een eind zou maken aan het Boeren-verzet. Ook dit is onwaar gebleken. Niemand had anders verwacht, dan misschien alleen de enkele Jingo's bij wie de wensch de vader der gedachten was.

En nu zal Lord Kitchener de bedreiging moeten ten uitvoer brengen en alle Burgers moeten vangen. Maar de nog gewapende Boeren zijn geen weerloozen, geen vrouwen en kinderen, aan hen durven de Britsche regeering en de Britsche opperbevelhebber niet de hand te slaan, zooals de heele proclamatie-politiek bewijst. En zodoende heeft de laatste aanmaning veel van de bedreiging van iemand die aan handen en voeten gebonden is en den man, die met een geladen pistool voor hem staat, toeroept: „als je dat pistool niet neerlegt, zal ik je in je eigen huis opsluiten”.

„Een Eeuw van Onrecht”

UITGEVAARDIGD DOOR

F. W. REITZ.

MET EEN INLEIDEND WOORD VAN

Dr. H. J. KIEWIET DE JONGE.

Prijs 75 Cents.

In de serie ZUID-AFRIKAANSCHÉ VLUGSCHRIFTEN
zijn verschenen:

Wat zullen wij doen voor onze broeders in Zuid-Afrika?

DOOR

Jhr. Mr. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND. 10 cent.

Weerstand den Rhodesgeest!

DOOR

H. A. VAN GOGH. 10 cent.

Een stoomvaart-verbinding met Zuid-Afrika

DOOR

A. S. VAN REESEMA. 10 cent.

Eene bladzijde uit de Geschiedenis van den Oranje-Vrijstaat

DOOR

D. AITTON,

Leeraar aan het Grey-College te Bloemfontein. 10 cent.

**Enige bladzijden uit de Geschiedenis van den Vrijheidsstrijd der
Transvaalsche Boeren**

DOOR

Dr. H. BLINK. 10 cent

Generaal Joubert

DOOR

P. R. O. BOER. 20 cent.

Wat ik zag en hoorde op een Ambulancetrein

DOOR

J. A. WORMSER. 10 cent.

Het Jameson-Verraad

DOOR

L. PENNING. 10 cent.

De Zuid-Afrikaansche Republiek, haar Landbouw en Veeveelt

DOOR

FREDERIK ROMPEL. 10 cent.

Prijs voor de serie van 12 deeltjes f 1.—
(na overmaking van f 1 25 franco toezending per post).